

שיעור פ: עשה דוחה שני לאוין

דף ג ע"ב

תוכן:

- א. שיטת תוספות והבנת סברתם
- ב. סברת 'תוספות ישנים'
- ג. דעת הרשב"א שלא כתוספות
- ד. הסוגיה בנזיר דף מח ע"ב

מקורות לשיעור:

תוספות בד"ה "לא" בדף ג ע"ב
'מנחת חינוך' מצוה רנא אות י
'קובץ הערות' בסימן ח אות יג
'תוספות ישנים' החדשים כאן
רשב"א לדף ח ע"א ד"ה "רבא אמר"
ריטב"א לדף ז ע"ב ד"ה "הכא תרי איסורי"
נזיר דף מח ע"ב
רש"י למסכת ברכות דף כ ע"א ובגליון מהרש"א שם
גר"א ביו"ד בסימן שעב ס"ק א

א. שיטת תוספות והבנת סברתם

תוספות בד"ה "לא" בדף ג ע"ב כותבים: "לא מפלגינן בשום מקום וילפינן מכלאיים בציצית אפילו תרי איסורי", א"כ לדעתם כמו שעשה דוחה לאו אחד כך עשה דוחה שני לאוין.

יש לעיין בשיטת תוספות

1. רואים בתוספות שאין צורך בלימוד מיוחד ונוסף כדי ללמד שעשה ידחה שני לאוין וזה נלמד מאותו המקור שעשה דוחה לאו אחד, מכלאיים בציצית, ולכאורה יל"ע כיצד, הרי בכלאיים בציצית רק ראינו שעשה דוחה לאו אחד ומניין שאף ידחה שני לאוין?

2. עוד יל"ע, ה'מנחת-חינוך' במצוה רנא אות י מביא ראיה שאין עשה דוחה שני לאוין, מכך שקיי"ל שאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, וטוען המנ"ח ששני לאוין חמורים מלאו שיש בו כרת, וא"כ כ"ש שלא יידחו מפני העשה. הוכיח המנ"ח ששני לאוין חמורים יותר, מהר"ן ליומא שאומר שחולה שדינו שמאכילין אותו הקל הקל תחילה, שוחטין לו בשבת ואין מאכילים אותו נבילה, מפני שבאכילת נבילה יעבור על כל כזית אף שזה רק באיסור לאו ואילו בשחיטה יעבור רק פעם אחת אף שיש בזה כרת, ויל"ע כיצד תוספות יישבו את טענת המנ"ח, וראיתי שה'קובץ הערות' בסימן ח אות יג רוצה לומר שתוספות יחלקו על הר"ן ונראה לקמן שאין בזה צורך.

ביאור שיטתם

והנה לכאורה עצם ראיית המנ"ח מהר"ן לכך ששני לאוין חמורים יותר מלאו שיש בו כרת צ"ע, שהרי שם בחולה אם יאכל נבילה לא יעשה מעשה אחד שאסור בשני לאוין, אלא יעשה שני מעשי איסור נפרדים וממילא למד הר"ן שעדיף לשחוט שאז יעשה מעשה איסור אחד בלבד, אולם אין בכך להוכיח שמעשה אחד שאסור בשני לאוין חמור יותר ממעשה שאסור בלאו שיש בו כרת, שזה הנידון שעומד בפנינו.

אולם, מלבד זאת נראה לדחות את הראיה נגד תוספות, מתוך הבנת סברת תוספות. שאלנו - מהי סברת תוספות שאין צורך בלימוד מיוחד? והנה י"ל שכשהעשה עומד מול

שני לאווין, אין דבר שמצרף את שני הלאווין לדבר אחד גדול יותר, אלא העשה עומד מול כל לאו בפנ"ע, וא"כ העשה דוחה לאו אחד ושוב דוחה את הלאו הנוסף. א"כ, אין צורך בלימוד נוסף שהרי זה נלמד מאותה הלכה, כי נעשית כאן בדיוק אותה פעולת דחיה שיש בכל 'עשה דוחה ל"ת', אלא שנעשית פעמיים.

לפי"ז, אף אין מקום לראיית המנ"ח מהר"ן שלא כתוספות, שהרי אף אם נקבל ששני לאווין ביחד חמורים יותר מלאו אחד שיש בו כרת, אולם זה כאשר הם ביחד אבל העשה אינו בא לדחות אותם יחד, אלא דוחה כל לאו בפנ"ע.

יש להוסיף לטעון כנגד הדמיון של המנ"ח, דבפקו"נ בפשטות זה בגדר 'דחיה' ואין היתר על עצם העבירה לכן יש דין של 'הקל הקל תחילה' וא"כ שייך לומר שיעשה מה שפחות חמור, אך ב'עשה דוחה לא תעשה' אפילו אם נלמד כרמב"ן שזה עניין של דחיה ולא כרב ניסים גאון (עיינן בשיעורים הבאים בזה) אך נאריך להוכיח שלאחר הדחיה חל היתר על הלאו, ואז לא שייך לצרף את שני הלאווין כי כל לאו הותר וכבר לא קיים יותר וכיון שהלאו כבר לא קיים מה אכפ"ל כמה לאווין הותרו, אך ביומא העבירות עדיין קיימות ואכפת לנו כמה עבירות עשה.

ב. סברת 'תוספות ישנים'

אולם ב'תוספות ישנים' החדשים כאן מביא את סברת הגמרא בדף ז ע"א, שם רוצה הגמרא לומר שאם ראינו שעשה דוחה ל"ת הרי הוא דוחה גם ל"ת שיש בו כרת, מכיוון ש"אטו עשה דוחה ל"ת, לאו ל"ת חמור מיניה וקאתי עשה ודחי ליה, מה לי חומר א זוטא מה לי חומר רבה", והתו"י אומר את אותה הסברא "מה לי חומר א זוטא מה לי חומר רבה", כדי לבאר מדוע עשה ידחה שני לאווין.

והנה, יל"ע כיצד באים 'תוספות ישנים' לבאר את הגמרא בדף ג ע"ב שעדיין איננה יודעת סברא זו, שהרי רוצה לטעון שאע"פ שעשה דוחה ל"ת מ"מ לא ידחה ל"ת שיש בו כרת, על סמך הסברא שבדף ז?

י"ל לפי התו"י שאף בשלב זה לא חלקה הגמרא עקרונית על סברא זו, אלא לא קיבלה אותה רק לגבי לאו שיש בו כרת, אולם כן קיבלה אותה לגבי שני לאוין, ולכן אף תישאר סברא זו להלכה, אע"פ שדחתה הגמרא סברא זו לעניין לאו שיש בו כרת.

נביא ראייה ליסוד זה - כאשר הגמרא בדף ז ע"ב דוחה את הלימוד מאשת אח ב"מי דמי התם חד איסורא הכא תרי איסורי" שואל שם הריטב"א דמכיוון שהחיסרון בתרי איסורי הוא היותם חומרא רבה הרי כבר אמרה הגמרא קודם לכן "מה לי חומרא זוטא מה לי חומרא רבה"? ויל"ע בשאלתו שהרי הגמרא כבר אמרה שלא אומרים את סברת "מה לי חומרא זוטא מה לי חומרא רבה"?

משמע ממנו שזה שלא אומרים סברא זו לגבי לאו שיש בו כרת, אינו מלמד שבתרי איסורי גם לא אומרים סברא זו, והסברא לחלק היא שבשני איסורים ששניהם אותו סוג איסור כרת אומרים, ואינו כאיסור לאו שלא יכול לשמש ראייה לאיסור כרת.

והנה מזה שנזקקו תו"י להביא את הסברא הנ"ל ומזה שקראו לשני לאוין "חומרה רבה", מוכח שהבינו שלא כדברינו לעיל בתוספות, ולמדו שאין העשה יכול לדחות כל לאו בפנ"ע אלא עליו לדחות את שניהם יחד ואם אינו מצליח לדחותם יחד לא נאמר 'עשה דוחה לא תעשה', ויל"ע מדוע.

יסוד המחלוקת בין תו"י לסברא שביארנו בתוספות

צ"ל שלמדו 'תוספות ישנים' שדין 'עשה דוחה ל"ת' נאמר רק אם העשה מתיר בפועל את האיסור, דכל עניין הדחייה הוא לצורך ההיתר, אך אם נאמר שהעשה דוחה רק לאו אחד ומניח את השני עדיין במקומו, נמצא שלאחר הדחייה הראשונה עדיין לא התרנו בפועל ועל כגון זה לא נאמר 'עשה דוחה ל"ת', לכן עליו לדחות את שניהם כאחד.

ג. דעת הרשב"א שלא כתוספות

דעת הרשב"א בדין עשה דוחה שני לאוין

תוספות הנ"ל ביארו את הגמרא בדף ז ע"ב שאמרה על הלימוד מאשת אח "מי דמי התם חד איסורא הכא תרי איסורי", שמא רק איסור אחד נתיר ולא שני איסורים, שלא דיברה על דחייה מטעם 'עשה דוחה ל"ת' שכן מטעם זה אין מקום לחלק, אלא דיברה לעניין דין

"הואיל ואישתרי אישתרי" (יש להרחיב הרבה בהסברם זה ובקשיים הכרוכים בו, ואם יזכנו ד' נעסוק בכל זה בשיעור על הסוגיה שם, בכרך הבא) אולם הרשב"א שם למד בדיוק כאופן שתוספות דחה (בדף ח ע"א ד"ה "רבא אמר") שהגמרא רצתה ללמוד מדין 'עשה דוחה ל"ת' וס"ד ללמוד מ'אשת אח' דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, ודחתה הגמרא שמה שמצינו בייבום זה רק שעשה דוחה לאו אחד ולא שניים (אף שהייתה גם יכולה לדחות מטעם שמצוותו בכך) וא"כ לשיטת הרשב"א לא נוכל ללמוד מכלאיים בציצית שעשה דוחה שני לאווין.

יסוד מחלוקת תוספות והרשב"א

מדוע הרשב"א יחלוק על סברת תוספות?

לפי הסבר א לעיל בדברי תוספות שכל לאו נדחה בפני עצמו צ"ל שהרשב"א ילמד כסברא שאמרנו בתו"י שהלאוין צריכים להידחות יחד.

לפי הסבר ב, הסבר התו"י, צ"ל שהרשב"א יסבור שסברת "מה לי חומרה זוטא מה לי חומרא רבה" נדחתה בסוף ואין מקום לחלק כמו שחילקנו בתו"י. ועיין לקמן בזה.

דין עשה דוחה שני לאווין מאותו השם

והנה כשמעיינים ברשב"א לדף ז ע"ב בד"ה "ומנא לן" רואים שהקשה על דחיית הגמרא בלימוד מאשת אח, דמכיוון שהחיסרון בתרי איסורי הוא היותר חומרא רבה הרי כבר אמרה הגמרא קודם לכן "מה לי חומרא זוטא מה לי חומרא רבה", במילים אחרות, שאלתו היא למה לא לומר את סברת תו"י ותירץ כיוון שאלו איסורים מוחלקים לא שייך לומר "מה לי".

מדויק בו שאם היה זה שם איסור אחד אלא שהלאו נכפל פעמיים היינו אומרים את סברת "מה לי" ויל"ע מה הסברא, היה אפ"ל שאז צריך רק היתר אחד ולא שניים על כל לאו בפנ"ע, אלא על אותו לאו שניתר פעמיים, אך אם כן הרי זה כסברתנו לעיל ולא בתו"י, דאין לקרוא לזה אז "איסורא רבה" שהרי זה ממש אותו איסור שניתר פעם אחת, אלא שחוזרים על אותה פעולת היתר פעמיים ולמה זה "איסורא רבה"?

עכ"פ, לפי"ז נאמר לרשב"א שאם אלו שני לאוין מאותו שם נאמר 'עשה דוחה לא תעשה', וביחוד לטעם התו"י שבד"כ אומר עשה דוחה שני לאוין מטעם "מה לי" ואומר זאת אף בלאוין מוחלקים, הרי שאף לרשב"א שחולק בד"כ, יודה באותו שם לאו, ומ"מ אין מהגמרא בדף ז ראה לא לומר 'עשה דוחה לא תעשה' בשני לאוין מאותו השם, אף אם נלמדת שם כרשב"א ולא כתוספות.

אין עשה דוחה לאו ועשה מדין אין עשה דוחה שני לאוין

ועיין 'קובץ הערות' ס"ח אות יג שהקשה על תוספות, מדף כ באלמנה לכה"ג שמבואר שם שמן הנישואין אין עשה דייבום דוחה כי היא עשה ול"ת, והרי שיטת חלק מהראשונים שלא הבא מכלל עשה אינו חמור מל"ת ונדחה מפני עשה, ומה שאין עשה דוחה עשה זה דווקא לגבי מצות עשה אבל איסור עשה נדחה, וא"כ, שואל רא"ו יוצא של"ת ולא הבא מכלל עשה צריכים להיות כשני לאוין ולהידחות מפני עשה לשיטת תוספות שעשה דוחה שני לאוין? וכתב ששמא אותה שיטה חולקת על תוספות וסוברת שאף שני לאוין אינם נדחים מפני עשה.

והנה הקובה"ע לא ציין מי הסובר כך, אולם באמת זה הרשב"א בכתובות דף מ שאומר שבעולה לכה"ג היא איסור עשה ונדחה מפני עשה (עיין רמב"ם הלכות יבום פרק ו הלכה י בענין מצרי ואדומי) והנה י"ל לפי הנ"ל, שמצינו באמת שהרשב"א חולק על תוספות וא"כ הרשב"א לשיטתו.

ויל"ע, לפי הבנת הרשב"א יוצא שאין עניין מיוחד בלאו ועשה שבגללו אין עשה דוחה אותם, אלא כמו שאין עשה דוחה שני לאוין כך אינו דוחה לאו ועשה, דהעיקרון הוא שעשה אינו דוחה יותר ממה שמצינו, שזה לאו אחד, יל"ע מהו לשון הגמרא "אין עשה דוחה ל"ת ועשה", הרי אפילו שני לאוין אינו דוחה ואין הנקודה מצד ה"עשה"? עיין בשיעור יח שנביא את שיטת רש"י לפיו באמת הכלל אומר שאין עשה דוחה שני דברים.

עו"ק דהגמרא אומרת שאין שריפת קדשים דוחה יו"ט כי יו"ט הוא עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, והנה אם דין דחיית ל"ת ועשה שווה היא לדחיית שני לאוין, הרי הוכחנו בדעת הרשב"א שאם שני הלאוין הם מאותו השם, עשה דוחה אותם וא"כ ביו"ט הלאו והעשה הם משם אחד וא"כ מדוע העשה לא ידחה?

שמה נצטרך לומר שאין להוכיח מהרשב"א הנ"ל שעשה דוחה שני לאווין מאותו השם, דכל מה שכתב הוא לסברת "מה לי חומרא זוטא מה לי חומרא רבה", אולם למסקנה נדחית סברא זו לגבי ל"ת שיש בו כרת ויסבור הרשב"א שנדחתה אף לגבי שני לאוין ודלא כתר"י שהבאנו לעיל.

ד. הסוגיה בנזיר

רע"א בכתובות בדף מ אומר שיש מחלוקת תנאים בנזיר דף מח ע"ב אם עשה דוחה שני לאווין, בדין כה"ג שמוותר להיטמא למת מצוה. ר"ע לומד שם מהפסוק שאפילו כה"ג נזיר מותר ואילו ר' ישמעאל סובר של"צ ללמוד מפסוק דכיון שהתיר רחמנא לאו אחד לגבי מת מצוה "מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין", א"כ נחלקו אם כשיש היתר דחייה יש הבדל בין לאו אחד לשניים.

וצ"ע למה תוספות לא מביאים את הגמרא שם וראייה מר' ישמעאל לדבריהם?

הגמרא שם מדברת בטומאה למת מצווה והנה כבר הבאנו בשיעור א שהגר"א ביו"ד בסימן שעב ס"ק א הביא את רש"י למסכת ברכות דף כ ע"א שאומר שמה שכהן מותר להטמא למת מצוה אינו מטעם עשה דוחה ל"ת, אלא התורה לא התכוונה מלכתחילה לאסור לכהן להיטמא באופן זה: "דמעיקרא כשנכתב ל"ת דטומאה, לא על מת מצוה נכתב, כשם שלא נכתב על הקרובים" ותוספות שם בד"ה "שב" הקשו על רש"י דא"כ נאמר כך בכל 'עשה דוחה לא תעשה': "והיאך קרי ליה דחייה אימא שאינו דחייה דהתם לא נאמר הלאו?"

גליון מהרש"א שם בברכות הביא את שו"ת חו"י בסימן צה שביאר בכוונת רש"י שרק כשהיתר לעבור על הלאו כתוב בגוף האיסור כמו שם ב"ולאחותו", אז התורה סייגה את הלאו, משא"כ בשאר 'עשה דוחה ל"ת'.

וא"כ לפי רש"י מובן מדוע אין להביא ראייה מר' ישמעאל לנידון שלנו, שהרי שם זה גדר אחר מכל 'עשה דוחה לא תעשה' ואין זה מדין דחייה, אמנם ראינו שתוספות בברכות חלקו על רש"י וא"כ לשיטתם שם כן יכלו להביא משם ראייה, אך אולי נמנעו מכך שלא תאמר כרש"י, או שתוספות אצלנו חלקו על תוספות בברכות.

ובאמת עיין כאן במאירי לדף ג ע"ב שהקשה מדוע הסוגיה אצלנו בכלל לא הביאה ראייה ממת מצווה לעצם הדין שעשה דוחה ל"ת ותיירץ: "י"ל שכהן ונזיר לגבי מת מצווה הכתובים הוציאם מכלל קדושתם להיות כישראלים גמורים... ואין כאן דחיה ונמצא שהלאו עצמו כך היה והכי אסר רחמנא והכי שרי" וזה כדברי רש"י בברכות (אולם עדיין דעת ר"ע שם צ"ב לפי"ז, ושם ר"ע ור' ישמעאל חלקו בגוף דבר זה כיצד להבין את גדר היתר טומאה למת מצוה).

אולם יש לשאול להיפך, הרי קיי"ל כר"ע וא"כ קשה על תוספות מר"ע.

היה אפ"ל שבאמת כל מה שתוספות סברו כאן אינו מסברא כפי שלמדנו עד כה, אלא רק אחרי הפסוק ממנו למד ר"ע שעשה דוחה שני לאוין למדו מזה תוספות לכל מקום, אך זה דוחק גדול שהרי הגמרא בכלל לא הביאה ראייה ממת מצווה לעצם הדין שעשה דוחה ל"ת, וא"כ ע"כ סברה שזה שונה. מדוע זה שונה? לא נבאר מטעם המאירי כמובן, שהרי כאמור לעיל אין זה מתאים בשיטת ר"ע, אלא ניתן לומר שדווקא שם העשה דוחה שני לאוין (אולי מטעם שלאווין קלים הם שאינו שווה בכל וישנו בשאלה) ודווקא בהם יש היתר אך בסתם, הדרינן לסברת ר"ע שאין עשה דוחה שני לאוין וצ"ע.

